

УДК (94 (477)).355 «2014/2016»

УЧАСТЬ ІНОЗЕМНИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ У ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛАХ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

Антон Богдалов

Національний музей історії України
Україна, 01001, м. Київ, вул. Володимирська, 2
e-mail: bogdalov@ukr.net

Починаючи з лютого 2014 р. триває збройна агресія Російської Федерації (РФ) в Україні. Після окупації Кримського півострова та дестабілізації ситуації у південних і східних регіонах, Верховна Рада України приймає рішення про початок антитерористичної операції (АТО) 14 квітня 2014 р. [1]. З початком воєнних дій на Сході України, формуються добровольчі військові з'єднання, що починають виконувати функції правоохоронців у звільнених і прилеглих до передової населених пунктах. Одночасно з правоохоронними функціями, добровольчі підрозділи беруть активну участь у боях на передовій, що відіграло чи не найголовнішу роль у стриманні проросійських збройних формувань на початковому етапі війни. У березні-квітні 2014 р. основою більшості підрозділів стають колишні учасники «Самооборони майдану», добровольці записуються до батальйонів і відправляються на підготовку прямо з Майдану Незалежності [2]. У цей час більшість підрозділів діє самостійно, координуючи свої дії з регулярною армією.

Для їх загальної координації, контролю й альтернативи підрозділам міліції у східних регіонах, Міністерство внутрішніх справ 15 квітня 2014 р. приймає рішення про створення Патрульних служб міліції особливого призначення, які, як правило, склались із добровольців і правоохоронців одночасно.

До створених добровольчих підрозділів, які переважно склались з громадян України, долучали іноземців. Бійці без українського громадянства приймали участь у бойових діях у складі: «Донбасу», «Айдару», «Добровольчого Українського Корпусу» й інш. Так, станом на жовтень 2014 р., полк «Азов» нараховував близько двадцяти іноземців, які стали на захист України будучи громадянами: Франції, Канади, Італії, Греції, Словаччини, Польщі, Грузії, Білорусі та Росії [3].

Фактично, добровольчі формування, у тому числі іноземні, відіграли одну з ключових ролей на початковому етапі ведення військових

дій. Збройні сили у цей час перебували у процесі відновлення. Враховуючи, що діяльність іноземних добровольчих батальйонів залишається невисвітленою, основною метою є дослідження процесу формування та визначення впливу іноземних добровольчих з'єднань на військові події у зоні АТО.

За інформацією Генерального штабу Збройних Сил України (ЗСУ), на кінець 2014 р., на боці України у зоні АТО воювало близько тисячі іноземців [4], що становило приблизно п'ять відсотків від загальної кількості бійців ЗСУ, що діяли у зоні АТО на той час [5]. Складніше встановити загальну кількість всіх учасників добровольчих з'єднань до моменту їхньої легалізації, адже на перших етапах формування, у підрозділах облік часто взагалі був відсутній. Більшість самостійних підрозділів була легалізована шляхом входження до структур підконтрольних підрозділам МВС та ЗСУ. Станом на серпень 2016 р. у ЗСУ службу проходять менше сотні іноземців [6].

Паралельно з добровольчими батальйонами виникають підрозділи, в яких кількісна частка іноземних бійців у складі перевищує над бійцями з українським громадянством. Одним з перших створюється грузинський і чеченський добровольчі формування – «Грузинський легіон», «Батальйон ім. Джохара Дудаєва», пізніше – «Батальйон ім. Шейха Мансура», які пояснювали свою участь у воєнних діях на Сході України вдячністю за допомогу українських добровольців у війні в Абхазії протягом 1992-1993 рр. та першій російсько-чеченській війні 1994-1996 рр. У військових діях в Абхазії, на грузинському боці воював добровольчий корпус УНА-УНСО – «Арго» [7] під командуванням сотника Валерія Бобровича («Устима»). З червня 1993 р. український підрозділ став частиною Сухумського батальйону морської піхоти, що знаходився у підпорядкуванні Міністерства оборони Грузії. Особливо відзначились «унсовці» у боях за м. Сухумі, у ході яких загинуло семеро чоловік. До державних нагород, згідно

з указом Президента Грузії № 230 від 15.10.93 р., було представлено 25 українців, з яких семеро померло [8].

У складі військових сил польового чеченського командира Шаміля Басаєва, у ході першої російсько-чеченської війни, був задіяний підрозділ УНА-УНСО «Вікінг», яким командував Олександр Музичко, одним із завдань якого стало забезпечення охорони іноземних журналістів [9]. Після другої війни, опозиційно налаштовані до влади чеченці емігрували до Європи, велика кількість з них оселяється у Данії. Тут у 2006 р. було створено організацію «Вільний Кавказ», яка об'єднує навколо себе політичних емігрантів. З початком російської агресії у Криму, члени організації виступили з заявою про створення міжнародного миротворчого батальйону, який був сформований у березні 2014 р. та названий на честь першого президента Чеченської Республіки Ічкерія – Джохара Дудаєва [10]. Учасниками підрозділу, окрім чеченців, яких була чверть від загальної кількості, стають: татари, дагестанці, узбеки, кабардинці, інгуші та представники інших народів. У першому складі батальйону половина бійців були українцями. Підрозділ очолив Іса Мунаєв, який під час другої війни у Чечні був комендантом Грозного. Командир легіону загинув 1 лютого 2015 р. у результаті мінометного обстрілу біля Дебальцево. Після загибелі Мунаєва, на чолі підрозділу став Адам Осмаєв. Приймаючи участь у військових діях чеченські військові постійно змінювали місце дислокації, найчастіше виконуючи завдання у секторах «А» (територія Луганської обл.) та «С» (північ Донецької та західні райони Луганської обл.). Частіше, батальйон дислокувався у районі м. Щастя, країнах Горлівки та біля Докучаєвська, приймав участь у боях за Іловайськ [11].

Чеченські добровольці неодноразово піднімали питання легалізації й офіційного входження до одного з підрозділів, що перебувають у структурі МВС. Так, 21 квітня прес-офіцер підрозділу Аміна Окуєва звернулась до МВС з проханням збільшити штатний розклад батальйону «Золоті ворота» до 465 чоловік за рахунок включення до нього чеченських бійців. Процес легалізації та набуття офіційного статусу для військових з чеченського підрозділу до цього часу не завершений.

Другим сформованим батальйоном організації «Вільний Кавказ», став «Батальйон ім. Шейха Мансура», який складається винятково з чеченців. Відповідно до постанови «Вільного Кавказу» від 25 жовтня 2014 р. його очолив учасник двох російсько-чеченських

воєн – Муслім Чеберлоєвський, який до створення батальйону був заступником Іси Мунаєва [12]. Підрозділ складається близько зі ста добровольців. Вже у січні 2015 р. сформований батальйон виконував спільні військові операції з бійцями Добровольчого Українського Корпусу (ДУК). Бойові завдання підрозділу здійснювались у межах сектору «М» (Маріупольському напрямку). Після поступової легалізації добровольчих з'єднань, яке остаточно відбулось у квітні 2015 р., ДУК і чеченські добровольці продовжують діяти у зоні АТО як громадське об'єднання.

Діє у зоні АТО ще один підрозділ, який утворився винятково з чеченців. Штурмовий спецпідрозділ «Шалена зграя» на чолі з Казбеком Абдурзаковим, який був включений до складу 34 батальйону територіальної оборони 57 бригади ЗСУ. На відміну від батальйону «Дудаєва», до штурмового спецпідрозділу зараховують винятково мусульман. Батальйон територіальної оборони, до якого входить чеченський підрозділ, був створений у травні 2014 р. у Кіровоградській області. Спочатку під назвою «Кіровоград-2», пізніше змінює свою назву на «Батьківщина». За його участю були звільнені шість населених пунктів, проведені військові операції біля Дебальцево та Горлівки. Наприкінці 2014 р. батальйон був переформатований на мотопіхотний.

Протягом квітня 2014 р. був сформований добровольчий підрозділ «Грузинський легіон». Більшість бійців підрозділу вже мали військовий досвід, приймаючи участь у військових діях в Абхазії на початку 1990-х рр., миротворчих місіях в Афганістані й Іраку. «Грузинський легіон» очолив Ушангі (Мамука) Мамулашвілі [13]. Мамука, як і більшість грузинських бійців, був учасником воєнних дій в Абхазії. Будучи тоді чотирнадцятирічним юнаком, він втікає на війну до свого батька, генерала Зураба Мамулашвілі, який командував одним з військових підрозділів. Разом з батьком потрапляє до полону, де перебуває протягом трьох місяців, пізніше був звільнений у результаті обміну полоненими. Після навчання у Франції й отримання ступеню магістра дипломатії, протягом 2009-2012 рр. займав посаду радника Міністра оборони Грузії.

З початком воєнних дій в Україні, Мамулашвілі починає формування добровольчого підрозділу, який від початку нараховував близько 20 чоловік. Разом з грузинами, бійцями легіону стають француз, швейцарець та італійці. Добровольці виконували завдання диверсійно-розвідувального спрямування на те-

риторії Луганської області поблизу м. Щастя.

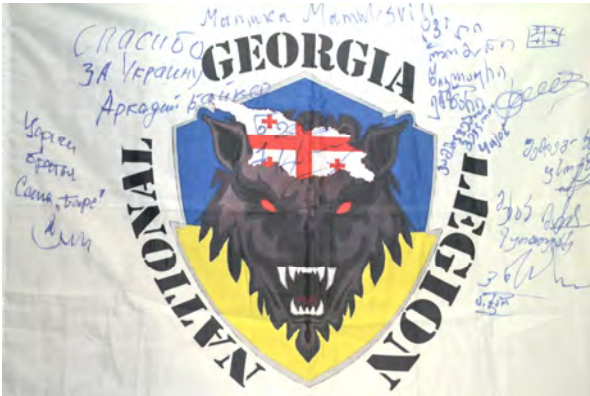

Рис. 1. Прапор Добровольчого підрозділу «Грузинський легіон» (із колекції НМІУ)

Рис. 2. Прапор Грузії з автографами бійців «Грузинського легіону» (із колекції НМІУ)

У Національному музеї історії України (НМІУ) зберігається комплекс матеріалів «Грузинського легіону» та командуючого підрозділу Мамуки Мамулашвілі. Колекцію музею поповнили два прапори: Прапор Грузії з автографами бійців легіону [14], який перебував на передовій і прапор з емблемою легіону, на якому зображений вовк [15]. Останній, є бойовим прапором легіону, який був освячений Святішим Патріархом Київським і всієї Руси-України Філаретом разом з грузинським військовим капеланом, архимандритом Кіріоном 8 лютого 2015 р. У цей день Філарет нагородив 29 добровольців грузинського підрозділу медалями «За жертвовність і любов до України». Також, у фондовій збірці знаходиться шеврон легіону, який особисто належав Мамулашвілі [16], та ікона із зображенням Св. Георгія [17], яка була своєрідним оберегом для грузинських добровольців на початку війни. Матеріали «Грузинського легіону» експонувались під час виставки «За Україну, за її волю», яка тривала у НМІУ з грудня 2014 р. – по квітень 2015 р.

Фактична участь у війні на Сході України ставила під загрозу притягнення до криміна-

льної відповідальності грузинських добровольців на Батьківщині. Тільки у січні 2015 р. парламент Грузії вносить поправки до Кримінального кодексу, які передбачають відповідальність за участь у незаконних збройних формуваннях за кордоном, винятком є ті, хто діє у рамках юрисдикції законної влади. Внесення цих поправок, юридично означало звільнення бійців «Грузинського легіону» від будь-яких переслідувань на території Грузії. В Україні, діяльність бійців-іноземців була легалізована 6 жовтня 2015 р., коли ВР України підтримала законопроект депутата Дмитра Тимчука. Закон під номером 716-VIII вступив у силу 12 листопада 2015 р. [18]. Відповідно до змін, несення військової служби іноземцями й особами без громадянства у ЗСУ, може відбуватись по контракту на посадах рядового, сержантського та старшинського складу. Слід підкреслити, що текст закону не регулює питання легалізації бійців-іноземців, що входять до підрозділів, які знаходяться у структурі МВС чи Нацгвардії.

Добровольці з Грузії стали першими з іноземців, хто отримав військові квитки українського зразка. Це сталося 24 лютого 2016 р. коли бійці «Грузинського легіону» офіційно були включені до складу 25 мотопіхотного батальйону «Київська Русь», який знаходиться у підпорядкування ЗСУ. Рішення про включення іноземців до складу батальйону приймав його комбат, підполковник Євген Лавров. Наявність закону та відсутність прописаної процедури щодо офіційного зарахування іноземців до підрозділу, коштувало комбату особистої догани та позбавлення частини заробітної плати. На середину 2016 р. у складі «Київської Русі» проходили службу близько п'ятдесяти іноземців, які тримали оборону на одній з передових позицій поблизу Дебальцево. На сьогодні, офіційно це єдиний військовий підрозділ, де задіяні іноземці.

За півроку з моменту легалізації підрозділ залишили дев'ять грузинських і троє американських добровольців, які за словами комбата: «Не витримали реалій української війни» [19].

У перший рік проведення АТО, неодноразово з'являлась інформація про формування окремих підрозділів, які склались з іноземців. У липні 2014 р. було оголошено про формування військового підрозділу «Погоня», який складався з білоруських добровольців [20]. У вересні підрозділ вже нараховував близько 60 чоловік. Організатором «Погоні» вважається Ігор Гузь, який після завершення

«Революції гідності» заявив про формування нової бойової одиниці та проходження попереднього військового вишколу у таборі розташованому у Волинській області. Загін «Погоня» у ході проведення АТО не діяв окремою бойовою одиницею, він виявився майданчиком для підготовки майбутніх бійців. Після проходження підготовки, бійці формували групи, що склались у середньому з п'яти чоловік і вливались до інших добровольчих формувань. Схема формування невеликих підрозділів застосовували задля конспірації, адже виявити добровольців білоруським спецслужбам, у даному випадку, ставало складнішими.

На початку серпня 2015 р. було офіційно оприлюднене рішення про створення тактичної групи «Білорусь», яка стала частиною Добровольчого українського корпусу [21]. Фактично, підрозділ був створений навесні 2015 р. Бійці групи приймали участь у боях у Пискачах і Дебальцеве, були учасниками оборони Донецького аеропорту.

Офіційна позиція влади Білорусі, щодо білоруських добровольців, була озвучена міністром внутрішніх справ Ігорем Шуневичем у заяві від 19 листопада 2015 р. Він повідомив, що МВС збирає матеріали на осіб, які брали участь у військових діях на Сході України, у розробці місцевих спецслужб перебувають близько 20 осіб. Загалом, за словами міністра, у воєнних діях на Сході України приймало участь близько ста громадян Білорусії. Станом на березень 2016 р. МВС Білорусі порушило 135 кримінальних справ стосовно своїх громадян, які воювали на території України.

Так, з початком військових дій на Сході України, були створені три окремі добровольчі підрозділи, що переважно більшістю склались з іноземців: «Грузинській легіон», «Батальйон ім. Джахара Дудаєва» та «Шейха Мансура». Від початку підрозділи були самостійними, узгоджуючи свої дії з ЗСУ й іншими добровольцями. Зараз, серед усіх підрозділів, пройшли процес легалізації як іноземці, тільки бійці «Грузинського легіону». Офіційно отримавши військовий квиток українського зразка, добровольці не втратили грузинський паспорт, що стало прецедентом в історії ЗСУ. Чеченські підрозділи продовжують нести військову службу у зоні АТО не маючи офіційного статусу.

Два інших іноземні військових з'єднання: «Тактична група Білорусь» і чеченський підрозділ «Шалена зграя», стали частиною відповідно: «Добровольчого українського корпусу», який продовжує діяти в АТО на громадських

засадах і 57 окремої мотопіхотної бригади ЗСУ. Деякі іноземці, які офіційно вступили до війська, отримали паспорт громадянина України.

Іноземні добровольці, як і інші добровольчі військові з'єднання, відіграли одну з ключових ролей на початковому етапі військових дій на Сході України. Завдяки їх діям, фактично, вдалось зменшити окуповану частину, попередити захоплення приміщення місцевих адміністрацій, частково утримати лінію фронту. Враховуючи те, що діяльність іноземних добровольчих з'єднань була розглянута частково та мала узагальнюючий характер, дає змогу продовжити дослідження в цьому напрямку у подальшому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>
2. Гуральська А. «Звіт: Добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечності / А. Гуральська, Л. Козловська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://m.antikor.com.ua/articles/46226-zvit_dobrovoljchi_bataljoni_viniknennja_dijalnijstj_superechnosti
3. Легіонери «Азова»: Як іноземці воюють на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3429499-lehionery-azova-yak-inozemtsi-voiuut-na-donbasi>
4. В зоні АТО на Донбасі на боці України воюють близько тисячі іноземних громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publicist.in.ua/3206-v-zon-ato-na-donbas-na-boc-ukrayini-vouyut-blizko-tisyach-nozemnih-gromadyan.html>
5. Порошенко назвав кількість українських силовиків у зоні АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/show/78374>
6. Генштаб: У ЗСУ служать менше 100 іноземців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.nv.ua/ukr/ukraine/events/u-genshtabi-nazvali-kilkist-inozemtsiv-jaki-sluzhat-u-zsu-197307.html>
7. Цього дня в історії УНCO... «Арго» в Абхазії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unso.in.ua/uk/new/cogo-dnya-v-istoriyi-unso-argo-v-abhaziyi>
8. Щоденник сотника Устима [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unso.in.ua/sites/default/files/books/kavkaz.pdf>
9. Нарис історії УНCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unso.in.ua/org/history>
10. Чеченський слід у Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.ukr.obozrevatel.com/author-column/93017-chechenskij-slid-u-ukraini.htm>
11. Чеченський слід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.nv.ua/publications/chelovek-nazyvajushchij-sebjamusulmaninom-ne-mozhet-schitatsja-im-esli-vojuet-na-storone-svoego-vraga-chechentsy-rasskazali-o-vojne-na-donbasse-90854.html>
12. ОПД «Свободный Кавказ» создал батальон добровольцев имени Шейха Мансура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://golosichkerii.com/index.php/novosti/493-opd-svobodnyj-kavkaz-sozdal-eshche-odin-batalon-dobrovoltsev-imeni-shejkh-mansura>
13. Командир Грузинского Национального Легиона Мамука (Ушанги) Мамулашвили [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://georgianlegion.com.ua/ru/77-o-nas>
14. Национальный музей истории Украины (далі НМІУ). – Колекційний опис № 876. – Т. 3. – Прапор Грузії з автографами бійців Национального Грузинського легіону. – кв. 65183
15. НМІУ. – Колекційний опис № 876. – Т. 3. – Прапор Georgia Natational Legion. – кв. 65182
16. НМІУ. – Колекційний опис № 876. – Т. 2. – Шеврон Мамуки

Мамулашвілі із зображенням емблеми Georgia Natational Legion. – кв. 63808.

17. НМІУ. – Колекційний опис № 876. – Т. 3. – Ікона із зображенням св. Георгія.

18. Закон України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти відносно проходження військової служби у Збройних силах України (ЗСУ) іноземцями та особами без громадянства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5rada.gov.ua/laws/show/716-19>

19. «Легіонери»: за що воюють грузини під Дебальцевом

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27782546.html>

20. Добровольці з Білорусі поїхали в зону АТО захищати Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaipress.info/uk/news/show/75429>

21. У рядах ДУК «Правий сектор» створюють білоруський підрозділ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3548927-u-riadakh-duk-pravyi-sektor-stvoruiuit-biloruskyi-pidrozdil>

Богдалов Антон *Участь іноземних добровольчих формувань у ході проведення антитерористичної операції на Сході України (на матеріалах Національного музею історії України)*

У статті досліджений процес виникнення та діяльності іноземних добровольчих батальйонів у зоні проведення АТО. Визначені перші іноземні добровольчі формування, розглянуто процес їх становлення. Зроблена спроба дати історичну оцінку діяльності добровольців. Визначена роль і вплив іноземних добровольців на перебіг військових подій.

Ключові слова: *Іноземні добровольчі батальйони, АТО, Грузинський легіон, Батальйон ім. Джохара Дудаєва, Батальйон ім. Шейха Мансура, Погоня, Тактична група Білорусь*

Богдалов Антон *Участие иностранных добровольческих формирований в ходе проведения антитеррористической операции (на материалах Национального музея истории Украины)*

В статье исследован процесс возникновения и деятельности иностранных добровольческих батальонов в зоне проведения АТО. Определены первые иностранные добровольческие формирования, рассмотрен процесс их становления. Сделана попытка дать историческую оценку деятельности добровольцев. Определена роль и влияние иностранных добровольцев на ход военных действий.

Ключевые слова: *Иностранные добровольческие батальоны, АТО, Грузинский легион, Батальон им. Джохара Дудаева, Батальон им. Шейха Мансура, Погоня, Тактическая группа Беларусь*

Bogdalov Anton *Foreign volunteer formation during the anti-terrorist operation in East Ukraine (on artefacts National museum of Ukraine history)*

The article explored the process of emergence and activity foreign volunteer battalions in ATO zone. Determined the first foreign volunteer battalions, investigated formation. Trying to give a historical evaluation of volunteer. Determine the impact of foreign volunteer battalions in the course of military operations. Considered the complexity of organization related to the legalization. Examined the state of the foreign battalions today. An attempt was made to determine the structure of foreign volunteer battalions, composition, military leadership, motives of participation of foreigners in the war on Ukraine side. The main reasons that led to the creation of military units, consisting of foreign nationals. The process of legislative legalization of foreigners. who participate in ATO The main areas where foreign volunteer battalions operated during the war.

Identified military units, which made the general military tasks with foreign entities.

We studied the materials of the National History Museum of Ukraine, which belonged to the military commander of the Georgian National Legion – Mamuka Mamulashvili.

Keywords: *Foreign volunteer battalions, ATO, Georgian legion, Battalions by named D. Dudaeva, Battalions by named S. Mansur, Pogonya, Belarus Task force*

Рецензенти:

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 21.11.2016 р.